

Geen directe aanwijzingen van geweld

Archieven roepen een beeld op van omgang in kille en koele omgeving

DEN HAAG, 11 maart 2013 – In de archieven van onder andere negen zustercongregaties trof de onderzoeksorganisatie onder leiding van drs W.J. (Wim) Deetman geen directe aanwijzingen aan van geweld en geweldsincidenten. Wel rijst uit de archieven het beeld op van een omgang in een kille en koele omgeving van de jaren vijftig en het begin van de jaren zestig. Dit blijkt vandaag uit het eindrapport van het vervolgonderzoek naar seksueel misbruik van en geweld tegen meisjes binnen de Rooms-Katholieke Kerk (RKK).

De organisatie verrichtte het onderzoek aan de hand van nieuwe en oude meldingen. Hoewel zij in de archieven geen directe aanwijzingen over geweld en geweldsincidenten aantrof bieden deze wel een beschrijving van de context waarin zusters met meisjes en zusters onderling met elkaar omgingen. Hieruit rijst een duidelijk beeld op van een omgang in een kille en koele omgeving van de jaren vijftig en het begin van de jaren zestig (met uitschieters naar eerder en later). Dit beeld sluit aan op andere onderzoeken die wijzen op een 'klimaat van formalisme en liefdeloosheid, van emotionele kilte en hardheid, van repressie en vernedering'. De jaren zestig maakten met behulp van schoolconferenties die onder deskundige (bege)leiding stonden, de weg vrij voor de omslag. Die omslag sloot meer aan bij nieuwe inzichten en inmiddels gangbare ontwikkelingen in de onderwijswereld.

Aanpak archiefonderzoek

De onderzoeksorganisatie hield er rekening mee dat archieven van zustercongregaties minder goed bewaard zouden zijn gebleven of geordend zouden zijn dan de kerkelijke archieven die de voormalige onderzoekscommissie eerder onderzocht. Bovendien was het denkbaar dat over fysiek en psychisch geweld minder informatie zou zijn vastgelegd dan over seksueel misbruik.

Om deze reden voerde de onderzoeksorganisatie tussen april en juni 2012 een vooronderzoek uit in de kerkelijke archieven van vier zustercongregaties, uitgekozen op basis van het aantal meldingen aan de onderzoekscommissie over seksueel misbruik van en geweld tegen minderjarige vrouwen. Om een zo volledig mogelijk beeld te verkrijgen van de aard en omvang van het bronnenmateriaal betrok de onderzoeksorganisatie hierin ook het onderscheid tussen congregaties op basis van hun werkzaamheden.

In aansluiting en aanvulling hierop liet de organisatie in 2012 onderzoek doen naar de archieven van een uitgebreidere selectie van tien zustercongregaties, een orde van mannelijke religieuzen en van de Stichting Nederlandse Vrouwelijke Religieuzen (SNVR), twee bisdommen en enkele organisaties op het gebied van de kindbescherming waaronder het Katholiek Verbond voor Kinderbescherming. Daarnaast is een aantal andere archieven geraadpleegd in verband met onderzoek naar enkele individuele gevallen van seksueel misbruik en geweld.

Afstandsbaby's

Het vervolgonderzoek schonk ook aandacht aan de problematiek van de afstandsbaby's in relatie tot de Rooms-Katholieke Kerk. Deze problematiek bleek lastig te onderzoeken. Voor geen van beide onderzoeken kwamen concrete of feitelijk onderzoekbare meldingen binnen. Ook de literatuur biedt weinig tot geen inzicht in de problematiek van afstandsbaby's als gevolg van seksueel misbruik van minderjarige vrouwen in relatie tot de RKK. Dit geldt overigens ook voor situaties daarbuiten.

Ondanks deze beperkingen constateert het eindrapport van het vervolgonderzoek dat het vroegtijdig afstand doen van baby's door hun ongehuwde moeders in de decennia rond de Tweede Wereldoorlog in alle gezindten voorkwam. Verzuilde instellingen op het gebied van moederschapszorg ijverden vanaf de jaren twintig tot de jaren zestig gezamenlijk vóór het samenbrengen van moeder en kind en tegen het vroegtijdig afstand doen van het kind. Katholieke geestelijken (pastoors en ordesgeestelijken) bemiddelden juist vaker vóór een vroege afstand. Deze geestelijken vormden een bijzonder aandachtspunt in de pleidooien van de FIOM (stichting voor hulpverlening bij onder andere onbedoelde zwangerschap) tegen het vroeg afstand doen.

Meldingen

Het vervolgonderzoek naar fysiek en/of psychisch geweld tegen minderjarige vrouwen

baseert zich onder andere op 181 ontvangen meldingen voor dit onderzoek en op 71 meldingen van fysiek en/of psychisch geweld tegen minderjarige vrouwen en mannen uit het vorige onderzoek. Van de 181 nieuwe meldingen van seksueel misbruik van minderjarige vrouwen, al dan niet in combinatie met geweld, bleken 79 meldingen bruikbaar. De overige meldingen bleken onvoldoende informatie te bevatten. Op verzoeken om aanvullende informatie bleef in die gevallen reactie uit.

Tussen medio februari en juli 2012 ontving de onderzoeksorganisatie ongeveer 400 berichten per e-mail en brief. Het merendeel van de 181 (spontane) meldingen, ongeveer 160, kreeg zij vanaf 22 mei. Dit is de datum van de publieke oproep aan vrouwen voor 1 juli melding te maken van het misbruik of geweld dat hen als minderjarige binnen de RKK overkwam. De onderzoeksorganisatie nam alle meldingen die zij ontving en betrok in haar onderzoek, op in een gegevensbestand. Dit geldt ook voor de meldingen van na 1 juli 2012. Deze zijn niet meer betrokken in de kwalitatieve analyse, maar wel benut voor andere onderzoeksdoeleinden, zoals het archiefonderzoek.

Ook is aan vijf organisaties gevraagd om relevante meldingen na instemming van de melder door te sturen. Het ging om de Bisschoppenconferentie, de KNR, het Meldpunt Misbruik RKK, de Koepel Landelijk Overleg Kerkelijk Kindermisbruik (KLOKK) en de inmiddels eveneens voormalige commissie Samson.

Nadere analyse meldingen

Bij ruim veertig procent van de vrouwelijke melders is sprake van ernstig seksueel misbruik met vergaande seksuele handelingen en penetratie. Dat wijst nadere analyse uit van aan de ene kant antwoorden van vrouwelijke melders en aan de andere kant rapportage door vrouwen in het grootschalige survey-onderzoek in opdracht van de voormalige commissie. Het percentage van ruim veertig procent is bijna twee keer zo hoog als het percentage in het survey-onderzoek.

De voormalige onderzoekscommissie was overigens voorzichtig bij de interpretatie van gegevens uit het surveyonderzoek onder 34.234 Nederlanders van veertig jaar en ouder door TNS NIPO. Hiervoor voerde ze bij de bekendmaking in 2011 aan dat 'dit onderzoek tot 65 jaar terugkijkt, het menselijk geheugen feilbaar is en er verschillende opvattingen zijn over wat onder seksueel misbruik moet worden verstaan'.

De onderzoekscommissie kwam in haar rapport tot een wetenschappelijk onderbouwde schatting van in totaal enkele tienduizenden lichte tot ernstige gevallen van seksueel misbruik waarbij een pleger werkzaam in de RKK was betrokken, en tot een raming van ruwweg enkele duizenden ernstige vormen van seksueel misbruik. Nadere analyse van de uit het survey-onderzoek verkregen feitelijke onderzoeksresultaten toegespitst op meisjes en minderjarige vrouwen, bevestigde de schattingen van aard en omvang van seksueel misbruik van minderjarigen in de RKK.

Aanloop en duur vervolgonderzoek

Het vervolgonderzoek vond plaats naar aanleiding van het debat in de Tweede Kamer over het eindrapport van het eerste onderzoek. De commissie Deetman presenteerde haar eindrapport op 16 december 2011. In dit debat van 31 januari 2012 maakte de Kamer kenbaar vervolgonderzoek te verlangen naar de positie van meisjes en jonge vrouwen inzake seksueel misbruik en naar schrijnende gevallen van geweld binnen de RKK. Minister mr I.W. (Ivo) Opstelten van Veiligheid & Justitie liet de Kamer een maand later weten dat de opdrachtgevers, de Bisschoppenconferentie en de KNR, instemden met een vervolgonderzoek hiernaar en dat Deetman zich bereid verklaarde dit onderzoek te leiden. Hierop publiceerde Deetman op 31 augustus 2012 diens onderzoeksvoorstel. Aan deze publicatie ging een periode vooraf van verkennende en voorbereidende onderzoekswerkzaamheden.

Stond het eerdere onderzoek onder leiding van een commissie, voor het vervolg droeg een compacte onderzoeksorganisatie zorg. Deze organisatie bestond uit een kernteam onder leiding van Deetman dat waar nodig op ad hoc basis deskundigen raadpleegde en hen betrok bij het onderzoek. Een klankbordgroep fungeerde als onafhankelijke leescommissie. Oud-leden van de voormalige commissie Deetman traden op als referent.

Bij de duur van het onderzoek hield de organisatie in het belang van slachtoffers ook rekening met publicatie van het eindrapport binnen afzienbare termijn. Dat was ook mogelijk omdat dit vervolgonderzoek voortbouwt op bevindingen van de eerdere commissie die reeds honderden gesprekken voerde.

Onder slachtoffers verstaat de onderzoeksorganisatie: minderjarigen toevertrouwd aan de verantwoordelijkheid van vertegenwoordigers van de RKK: geestelijken, religieuzen, pastoraal werkers met een kerkelijk dienstverband en leken. Bij de leeftijdsgrens voor minderjarigheid volgde het vervolgonderzoek het Nederlands burgerlijk recht: tot 1988 gold voor minderjarigheid de leeftijdsgrens van 21 jaar en vanaf 1988 die van 18 jaar.

Onderzoekbronnen

De onderzoeksorganisatie voerde een onderzoek uit dat voldoet aan de maatstaven van wetenschappelijkheid, gedegenheid en onafhankelijkheid. Het vervolgonderzoek bouwde voort op gegevens en bevindingen uit het eindrapport van de onderzoekscommissie en kende op hoofdlijnen eenzelfde aanpak. De onderzoeksorganisatie maakte ook gebruik van nieuwe bronnen.

Tevens vroeg de onderzoeksorganisatie aan het Kaski, expertisecentrum over religie en samenleving, gegevens te verzamelen over het aantal religieuze congregaties en ordes dat zich specifiek bezighield met onderwijs aan meisjes, over het aantal religieuzen dat verbonden was aan deze congregaties en ordes, over het aantal scholen waarop leden van deze congregaties en ordes actief waren en hierbinnen de scholen waaraan een internaat was verbonden, en tot slot over het aantal meisjes dat via deze congregaties en ordes in aanraking kwam met het onderwijs door religieuzen.